

Gud og det onde i nytestamentligt perspektiv

Om Guds forsyn

Torben Kjær

Fjellhaug Internasjonale Høgskole, Danmark

tk@dbi.edu

Emnet for denne artikel er Gud og det onde i nytestamentligt perspektiv. Emnet er omfattende og komplekst, og jeg kan naturligvis ikke behandle det i det fornødne omfang eller med den nødvendige grundighed. Jeg ser derfor ikke på alt, hvad der ligger inden for det ondes område, idet jeg udelader det onde i naturen (naturkatastrofer: storme, jordskælv, tørke etc.) og det onde i sygdom og invaliditet, og jeg fokuserer kun på nogle afgørende hovedelementer i denne problematik. Den grundlæggende eskatologiske forståelse i NT er, at Guds rige med frelse allerede er brudt frem, men endnu ikke er kommet i fuld udstrækning, og i NT beskrives det onde indenfor denne ramme. Lignelsen om ukrudtet i hveden er baseret på denne ramme, og da den eksplicit beskriver forholdet til det onde, tager jeg mit udgangspunkt i denne lignelse og udbygger derefter med tekster, der beskriver henholdsvis Guds og Satans/menneskers forhold til det onde. Jeg kommenterer tekster, som ofte fremføres som udtryk for, at Gud vil og styrer alt i denne verden, og jeg slutter med en konklusion, hvor jeg skitserer mit syn på Guds forsyn.

Nøgleord: NT, Gud, ondskab, fristelse, Jesu død, forsyn

1. Lignelsen om ukrudtet i hveden

Som nævnt bruger jeg lignelsen om ukrudtet i hveden som indfaldsvinkel, og jeg begynder med at beskrive den grundlæggende eskatologiske forståelse. Ifølge NT er Gud den eneste Gud. Der findes ikke andre guder, der kan gøre ham rangen stridig (1 Kor 8,6). Gud er den almægtige Gud, og der findes ingen andre magter, der kan modstå ham (Matt 28,18 og 1 Kor 15,24-28). Guds almagt viser sig i skabelsen. Gud har oprindeligt skabt hele universet ved Sønnen, og Gud skaber fortsat ved Sønnen. Der er intet bestående, som ikke er skabt af ham (Joh 1,3;

Rom 11,36 og 1 Kor 8,6). Guds almagt viser sig i opretholdelsen af alt det skabte. Han bærer alt med sit mægtige ord (Hebr 1,3), og han opretholder livet i os, så vi kan tænke, begære og handle (ApG 17,28). Gud opretholder alt i universet (Kol 1,17). Guds almagt viser sig i hans magt over og i denne verden. NT beskriver denne magt på to måder. Den ene form for magt er et evigt og universelt herredømme. Gud er den almægtige hersker fra evighed og til evighed, og Guds herredømme strækker sig ud over alt, universet, menneskene (troende og ikke-troende), engle, dæmoner og Satan. Men det er

et herredømme, der kun sætter sig delvist igennem i denne tid. Den anden form for magt er et mindre omfattende og frelsende herredømme, hvor Gud sætter sin frelsende magt igennem, så den strækker sig ud over de troende. Her sætter Gud sin retfærdighed, fred, liv og velsignelse igennem. Dette herredømme er en præsentisk virkelighed, hvor Jesus, hans ord og gerninger er. Det præsentiske Guds rige eller Himmeriget i evangelierne er altid dette frelsende herredømme. Dette frelsende Guds rige eller Himmeriget bryder en dag frem på en fuldkommen måde og sætter sig fuldstændigt igennem. Det sker ved genkomsten, og her smelter det frelsende Guds rige og det evige og universelle herredømme sammen, og det betyder, at det futuriske Guds rige har en frelsende inderside og en dømmende yderside.

To tolkninger

Lignelsen om ukrudtet i hveden (Matt 13, 24-30) og udlægningen af lignelsen (Matt 13,36-43) beskriver Guds forhold til det onde ud fra denne eskatologiske grundforståelse, og vi kan derfor bruge denne lignelse som indfaldsvinkel, når vi skal se på Guds forhold til det onde. Der er to klassiske tolkninger af lignelsen.¹ Ifølge den ekklesiologiske tolkning beskriver lignelsen kirken,² og i kirken vil der være troende og ikke-troende, retfærdige og uretfærdige. Man skriver ofte, at menigheden er et blandet fællesskab (*et corpus mixtum eller permixtum*), og sådan skal det være. De uretfærdige må ikke udskilles af menigheden før den eskatologiske dom.³ Der fremføres tre argumenter for denne tolkning.⁴

1) Det afgørende argument for denne tolkning er vers 41, hvor Jesus identificerer marken med sit rige, og man mener da, at hans rige er identisk med

kirken. Den rummer derfor både Guds og Djævelens børn.⁵

- 2) Rækkefølgen vedrørende såning er betydningsfuld. Først sår Gud, og derefter sår Djævelen. Ukrudtet sås da i en mark med god sæd, og det viser, at det onde sås i menigheden.⁶
- 3) Tolkningen begrundes med, at der i Matthäusevangeliet findes en del tekster, der viser, at der eksisterer både gode og onde i menigheden (jf. Matt 7,15ff; 18,15-18; 18,23ff; 21,28ff; 22,1ff; 25,1ff og 25,14ff).⁷

Ifølge den universelle tolkning beskriver lignelsen verden, og lignelsen fortæller om etableringen af Guds rige, dets vilkår og fuldendelse i denne verden.⁸ Guds rige er Guds frelsende herredømme, og lignelsen illustrerer etableringen af Guds rige ved, at Menneskesønnen skaber og sætter troende ind i verden. Lignelsen illustrerer Guds riges vilkår i denne verden. Det er et partielt og punktvis herredømme over de troende, og det betyder, at Guds børn og Djævelens børn lever side om side i denne verden. Lignelsen illustrerer Guds riges fuldendelse ved genkomsten, som betyder, at Menneskesønnen udskiller den Ondes børn og indlemmer Rigets børn i den evige frelse. Der fremføres tre argumenter for denne tolkning.

- 1) I vers 38 identificerer Jesus "marken" med verden og ikke med menigheden eller Guds rige. Dette er det afgørende argument for denne tolkning.⁹
- 2) Guds rige anvendes ikke i evangelierne som en betegnelse for menigheden.¹⁰
- 3) Lignelsen beskriver en universel eskatologisk dom og ikke kun en dom over de falske kristne. Den handler derfor om menneskeheden.

Analyse

Efter denne korte præsentation af de to klassiske tolkninger, skal vi se nærmere på lignelsen. Dens indledning (Matt 13,24) betyder, at Himmeriget svarer til denne fortælling om en mand, der sår god sæd (hvede), der lader god sæd vokse sammen med ukrudt,¹¹ og som en dag vil adskille ukrudtet fra hveden.¹² Manden i lignelsen identificeres med Menneskesønnen (vers 37), og da Guds rige er til stede i Jesu person, ord og gerninger, svarer Guds rige til mandens aktiviteter, nemlig såning af hvede og høsten med dens adskillelse. Lignelsen beskriver da Guds riges præsentiske frembrud og dets eskatologiske fuldendelse.¹³ I og med at fjenden, Djævelen, også sætter sine børn ind i verden, er det tydeligt, at Guds rige i dets præsentiske dimension er et partielt herredømme. Guds rige sætter sig først totalt igennem ved den eskatologiske dom. Lignelsens beskrivelse af Guds præsentiske og futuriske rige svarer til mønsteret i Jesu forkyndelse. Det interessante spørgsmål er nu, om Menneskesønnens rige i vers 41 svarer til det præsentiske frelsende Guds rige. Det mener man i den ekklesiologiske tolkning. "Fra hans rige" (*ek tēs basileias*) er fra Guds frelsende rige.¹⁴ Det rummer både troende og ikke-troende, og da Guds rige er kirken, rummer kirken både troende og ikke-troende. Vi skal se nærmere på formuleringen "fra hans rige skal de tage alt det væk, som fører til frafald og alle dem, der begår lovbrud" (vers 41). "Hans rige" har en tydelig lokal dimension, idet personer skal fjernes fra det, og det har en tydelig dynamisk dimension, da Menneskesønnen har magten over dette rige. Han kan befale, at den Ondes børn skal fjernes, og det vil ske. Den ondes børn findes i dette rige, og i lignelsens eget univers er det eneste naturlige, at dette rige er et eksisterende rige,

som findes frem til genkomsten. Vi kan nærmere beskrive dette rige ud fra lignelsens beskrivelse af Menneskesønnen. Han ejer marken (vers 24), og marken er en metafor for verden (vers 38). Menneskesønnen har ikke alene ejerskab til marken, men også en uindskrænket magt over marken. Han har magt til at lade marken tilså. Han har magt til at befale, at folkene går ud og fjerner ukrudtet. Ingen kan hindre det. Det viser hans uindskrænkede magt over hele verden. Ved høsten har Menneskesønnen magt til at befale, at den Ondes børn nu skal fjernes (vers 30 og 41-42), og det sker. Den Onde og den Ondes børn kan ikke hindre dette. Det viser hans uindskrænkede magt over verden. I lignelsens billedsprog strækker bondens magt sig ud over hele marken, og marken rummer både hvede og ukrudt. I udlægningen strækker Menneskesønnens uindskrænkede magt sig ud over hele verden (vers 38), og verden rummer både gode og onde, og da Menneskesønnens rige (vers 41) rummer både gode og onde, da de onde skal fjernes fra det, kan vi på den baggrund identificere Menneskesønnens rige med Menneskesønnens universelle og uindskrænkede rige over denne verden.¹⁵ Menneskesønnens rige er imidlertid et rige, der ikke sætter sin magt igennem universelt og totalt, idet Menneskesønnen tillader, at den Onde sår sin sæd i hans rige (vers 25 og 38-39), tillader, at de onde lever side om side med de gode (vers 30), og tillader de onde at føre troende til frafald og at øve lovbrud (vers 41). Dette rige skal da holdes adskilt fra Guds rige i dets præsentiske dimension, der er et frelsende herredømme over de troende.¹⁶ Menneskesønnens rige sætter sig først ultimativt og universelt igennem ved genkomsten i dommen over de onde og i frelsen af Rigets børn. Menneskesønnens rige er da iden-

tisk med det futuriske Guds rige, der bryder fuldkomment frem ved genkomsten, og dette rige smelter sammen med Faderens rige (vers 43).¹⁷ Lignelsen beskriver altså Menneskesønnens aktivitet i verden.

Vurdering af de to tolkninger

På baggrund af min analyse vil jeg vurdere argumenterne for de to tolkninger. Jeg har nævnt tre argumenter for den ekklesiologiske tolkning. Ifølge det første argument identificeres marken med Menneskesønnens rige (Guds rige), der er identisk med kirken. Som vi har set, holder dette ikke. Menneskesønnens rige er verden. Ifølge det andet argument er rækkefølgen vedrørende såning betydningsfuld. I lignelsen sår Menneskesønnen al sin sæd på en gang, og derefter sår Djævelen al sin sæd på en gang, men det svarer ikke til virkeligheden, hvor både Menneskesønnen og Djævelen kontinuerligt sår deres sæd. Beskrivelsen af såningen og rækkefølgen er stileret.¹⁸ Ifølge det tredje argument findes der i Matthæusevangeliet en del tekster, der viser, at der eksisterer både gode og onde i menigheden. Dette er sandt, hvis vi taler om menigheden i bred forstand som et synligt fællesskab; men ingen af teksterne på nær to forholder sig til, hvad menigheden stiller op med ”de onde” i menigheden. Undtagelserne er Matt 7,15ff, der fortæller, at de falske profeter kan og skal identificeres, og Matt 18,15-18, der handler om menighedstugt.¹⁹

Jeg har ligeledes nævnt tre argumenter for den universelle tolkning. Ifølge det første argument identificeres marken med verden, og Menneskesønnens rige er da verden. Som vi har set, holder dette. Ifølge det andet argument anvendes Guds rige ikke om kirken. Jeg mener, at det er korrekt, men da jeg ikke identificerer

Menneskesønnens rige med det præsens-tiske Guds rige, bortfalder argumentet. Ifølge det tredje argument beskriver lignelsen en universel eskatologisk dom. Dette er korrekt (Matt 13,39-43). I den ekklesiologiske tolkning foreslår tjenerne, at der skal praktiseres menighedstugt i menigheden, så den Ondes børn kan udskilles, men det svarer ikke til lignelsen, for tjenerne foreslår ikke menighedstugt, som er en provisorisk og midlertidig adskillelse, men de foreslår, at den evige eskatologiske adskillelse skal finde sted nu.²⁰ Det handler altså *ikke* om at få en ren menighed. Desuden foreskriver Jesus, hvordan menighedstugt skal praktiseres over for en broder i menigheden, der har syndet (Matt 18,15-18). Han skal udelukkes, hvis han ikke bringes til omvendelse. Den ekklesiologiske tolkning er da i modsætning til Matt 18,15-18.

Forholdet til det onde

Lignelsen fortæller, at Menneskesønnen sår Rigets børn i denne verden, og at den Onde sår den ondes børn i denne verden. Menneskesønnen afviser at lade ukrudtet fjerne, og det betyder, at de troende vil leve side om side med ikke-troende i denne verden. Først ved genkomsten vil den Ondes børn blive fjernet og kastet i ovnen med ild. Dette er hovedbudskabet. Dette kan vi udfolde nærmere med henblik på Gud og det onde.

- a) Den Ondes børn er ikke Guds, men Satans værk. De bærer derfor hans karakter. De beskrives ud fra deres funktion i vers 41 som ”alt det ... som fører til frafald, og alle dem, der begår lovbrud”. Det betyder, at frafaldet kommer fra dem, og lovbrud: ondskab, udnyttelse, undertrykkelse kommer fra dem. De onde og deres ondskab kommer ikke fra Gud.

- b) Satans og de onde børns tilstedeværelse og aktivitet skyldes Guds tilladelse. Det fremgår jo af lignelsen, at Menneskesønnen har en uindskrænket magt over verden. Han kunne fjerne de onde, men gør det ikke. Derfor kan vi tale om tilladelse. Gud tillader det onde i denne verden.
- c) Den Ondes børn er på tålt ophold. Ved genkomsten vil de blive udskilt. Men først da.
- d) Lignelsen er da en slags theodicé, der forklarer, hvordan ondskaben kommer ind i verden og forklarer ondskabens eksistens i vor verden med Guds tilladelse

Lignelsens forkyndelse af et præsenteisk Guds rige, der allerede nu er brudt frem, og et futurisk Guds rige, der bryder frem og sætter sig igennem på en fuldkommen måde ved genkomsten svarer til mønstret i Jesu forkyndelse af Guds rige. I overensstemmelse med det hører vi i NT om Satans reelle magt. Han kaldes for denne verdens hersker (Joh 12,31; 14,30 og 16,11), og hans magt viser sig ved, at han kan tilbyde Jesus alle verdens riger og deres herlighed (Matt 4,8-9). Synden hersker i denne verden, og på grund af synden hersker Satan over denne faldne verden (Ef 2,1-3). Men hans magt er begrænset, for Satan selv er besejret, og det skete ved Jesu død (Ef 1,20-22 og Kol 2,15), og Jesus har efter opstandelsen fået al magt i himlen og på jorden (Matt 28,18).

2. Årsagen til det onde

Jeg har anvendt lignelsen om ukrudtet i hveden som indfaldsvinkel til spørgsmålet om forholdet mellem Gud og det onde. I lignelsen er Rigets børn Jesu værk, og den Ondes børn er Djævelens værk. Ud fra dette bør vi forvente at finde tekster i NT, der

fortæller, at Gud ikke er årsag til synden, og finde tekster, der fortæller, at Djævelen eller mennesker er årsag til synden.

2.1. Gud er ikke årsag til det onde

Jeg vil kommentere to tekster, der adskiller Gud fra det onde.

Matt 10,28

Den første er Matt 10,28, som er en del af udsendelsestalen (Matt 10,1-42). Her beskriver Jesus både nutid og fremtid, og at forfølgelse, fordømmelse og martyrium vil være en del af fremtiden (vers 17-25). Det kan skabe frygt. Derfor kommer Jesus med nogle formaninger i vers 26-31, der skal tage frygten fra disciplene. Afsnittet er struktureret omkring tre formaninger til ikke at frygte. Den første formaning til ikke at frygte forfølgerne begrundes med, at Gud har forudbestemt, at evangeliet skal forkyndes, og når det sker, opfyldes ikke kun Guds vilje, men Gud selv virker i dette (vers 26-27). Den anden formaning i vers 28 er en formaning til ikke at frygte ”dem, som dræber legemet, men ikke kan dræbe sjælen”. Der anvendes flertal (”dem, der dræber”), og flertalsformen viser, at det er mennesker. ”Dem, der dræber” står i kontrast til Gud, der kan kaste både sjæl og legeme i Helvede. Kontrasten mellem ”legeme” (*sōma*) og ”sjæl” (*psykē*) viser, at Jesus tænker på to bestanddele. ”Legemet” er den materielle bestanddel af mennesket (kroppen), og ”sjælen” er den immaterielle bestanddel af mennesket (sjælen eller jeg’et). Forfølgerne (mennesker) har magt og dispositionsret over kroppen, men ikke over sjælen. I forfølgerens begrænsede magt ligger der allerede en begrundelse for ikke at frygte dem. De kan kun slå kroppen ihjel. Men den egentlige begrundelse for, at de kristne ikke skal frygte deres forfølgere, kommer i vers 28b. Begrundelsen lyder, at de i stedet skal

frygte Gud, der kan tilintetgøre både sjæl og legeme i Helvede.²¹ Her taler Jesus om, hvad Gud gør efter den fysiske død. Gehenna ("Helvede") bruges alle steder i Matthæusevangeliet om det endelige pinested for de vantro. Jesus beskriver da, hvad der sker efter den fysiske død og efter den fysiske opstandelse, for Jesus taler om tilintetgørelse af både sjæl og legeme. Disciplene skal derfor frygte den straffende og dømmende Gud, der tilintetgør sjæl og legeme kontinuerligt i Helvedet. Jesus beskriver en postmortem virkelighed. I dette vers er det klart, at mennesker har magt og råderet over disciples kroppe, så de kan slå dem fysisk ihjel. Det er ligeledes klart, at Gud ikke slår dem fysisk ihjel, men straffer forfølgerne med evig død i Helvedet.²² Den tredje formaning i vers 29-31 til ikke at frygte vender jeg tilbage senere.

Jak 1,12-18

Den anden tekst er Jak 1,12-18, hvor Jakob skriver om prøvelser og fristelser. Han priser den mand salig, der udholder prøvelse, og han begrundet det med, at den, der udholder prøvelsen, skal modtage livets sejrskrans (vers 12). En prøvelse rummer en fristelse til synd, og Jakob går videre og skriver om fristelser i vers 13-15 og forklarer, hvor denne fristelse kommer fra. I vers 13 bruges Jakob verbet *peirazō* tre gange og verbaladjektivet *apeirastos* en gang, og det giver følgende muligheder:

1)

- v.13a Ingen, som prøves, skal sige:
- v.13b "Jeg prøves af Gud."
- v.13c For Gud bør ikke prøves af onde,
- v.13d og han prøver ingen.

2)

- v.13a Ingen, som prøves, skal sige:
- v.13b "Jeg prøves af Gud."
- v.13c For Gud kan ikke fristes af det onde,
- v.13d og selv frister han ingen.

3)

- v.13a Ingen, som prøves, skal sige:
- v.13b "Jeg fristes af Gud."
- v.13c For Gud kan ikke fristes af det onde,
- v.13d og selv frister han ingen.

4)

- v.13a Ingen, som fristes, skal sige:
- v.13b "Jeg fristes af Gud."
- v.13c For Gud kan ikke fristes af det onde,
- v.13d og selv frister han ingen.

Verbet *peirazō* kan gengives med "jeg prøves" eller med "jeg fristes", og i vers 13 skal de tre eksempler af *peirazō* gengives med "friste", og *apeirastos* skal gengives med "kan ikke fristes". Sammenhængen i vers 13 og sammenhængen mellem vers 13 og vers 14 viser dette.²³ Med "ingen, som fristes, skal sige" introducerer Jakob en fiktiv samtalepartner. I sammenhængen må vi gengive *peirazomenos* med "som fristes".²⁴ Denne fiktive samtalepartner er udsat for en prøvelse, der rummer en fristelse til synd. Jakob forbyder denne at sige: "Jeg fristes af Gud". Gud er ikke ansvarlig for fristelsen. Den kommer ikke fra ham, og dermed er Gud ikke årsag til det onde.²⁵ Gud prøver sit folk, men han frister det aldrig til synd.²⁶ Jakob går videre og begrundet, at man ikke kan sige: "Jeg fristes af Gud." Begrundelsen består af vers 13cd, og Jakob begrundet afvisningen teologisk med en karakteristisk af Guds væsen.²⁷ Jakob bruger et ord (*apeirastos*),²⁸ der har betydningen "ufristelig", "ufristbar" eller "som ikke kan fristes".²⁹ Gud er hellig i sit væsen, og på grund af sit væsen kan han ikke fristes af noget ondt, så han tilegner sig det onde. Det onde er fremmed for Gud,³⁰ og Gud er derfor immun over for fristelse fra det onde.³¹ Vers 13c er den egentlige begrundelse i vers 13cd, da vers 13d blot er en gentagelse af vers 13ab. Når vers 13c indeholder den egentlige begrundelse,

skal vi forstå ”og selv frister han ingen” (vers 13d) som en konsekvens. Gud kan ikke fristes af noget ondt, så at han tilegner sig dette, og derfor kan han ikke friste nogen.³² Forudsætningen for at kunne friste er ondskab, og den er Gud fremmed for. Det er altså imod Guds karakter at friste. En fristelse er en tilskyndelse til noget ondt, og når tilskyndelsen til dette ikke kommer fra Gud, kan Gud ikke være årsag til dette onde.³³

Fristelsen kommer ikke fra Gud, og det rejser da spørgsmålet om, hvor fristelsen så kommer fra. Dette spørgsmål besvarer Jakob i vers 14. Fristelsen kommer fra menneskets eget syndige begær, og det er det, der gør en prøvelse til en fristelse. Mennesket bærer det fulde ansvar for fristelsen. Jakob beskriver, hvordan begæret frister og føder synd i vers 14-15. Jakob skelner mellem selve begæret, den syndige lyst, og virkeliggørelsen af begæret i handling. I vers 15 bekræfter Jakob, at fristelsen ikke kommer fra Gud ved at vise, at fristelsen fører til død. Prøvelsen derimod fører til liv.

Vers 16 danner overgang fra det negative udsagn om Gud: Han frister ingen, og til det positive udsagn om Gud: Han giver gode gaver (vers 17). Vers 16-17 er det komplementære modstykke til vers 13-15. Jakob giver en formaning til ikke at lade sig bedrage, og bedraget er, at Gud frister til synd.³⁴ Når fristelsen til synd ikke kommer fra Gud, kan man spørge: Hvad kommer da fra Gud? Dette svarer vers 17-18 på. Fra Gud kommer enhver god og fuldkommen gave. Vers 17 beskriver Guds frelsende aktivitet, og det er bedst at forstå de gode og fuldkomne gaver som gaver fra Gud som skaber. Der er tænkt på, at Gud giver regn og sol og frugtbare tider med afgrøder og frugt (jf. ApG 14,17).³⁵ ”Fra lysenes fader” er et usædvanligt udtryk, hvor lysene sandsyn-

ligvis refererer til sol, måne og stjerner, og med ”fader” er der tænkt på et skabende aspekt ved faderbilledet. Denne betegnelse for Gud er sandsynligvis et vidnesbyrd om Guds opretholdende og ordnende magt i denne verden, idet sol, måne og stjerner i kraft af Guds magt følger deres baner og opfylder deres funktion som denne verdens lys.³⁶ ”Hos hvem der ikke findes forandring eller skiftende skygge” er en fortsat beskrivelse af Gud. Meningen er, at Gud er uforanderlig og altid den samme. Sådan er Guds karakter. Han er ikke lunefuld og upålidelig. Denne beskrivelse af Guds karakter begrundes, at der kommer gode og fuldkomne gaver fra ham og ikke skiftevis noget godt og noget ondt. Det er imod Guds karakter.³⁷

2.2. Mennesker og Satan er årsag til det onde

Jeg vil nævne nogle tekster, der viser, at årsagen til det onde findes i mennesket. I Matt 15,19 siger Jesus:

Thi fra hjertet udgår onde tanker, mord, ægteskabsbrud, utugt, tyveri, falsk vidnesbyrd og bespottelser.

Menneskets hjerte er dets jeg eller person, og ondskaben opstår i det som onde tanker, og de bliver til ord og handling. Paulus skriver i Rom 8,7:

For det, kødet vil, er fjendskab med Gud; det underordner sig ikke Guds lov og kan det heller ikke.

”Kødet” er en beskrivelse af mennesket i dets oprør mod Gud, og ulydigheden kommer fra dets oprørske natur. Jakob skriver i Jak 1,13-15, at fristelserne kommer fra menneskets eget syndige begær. De tre tekster har en principiel karakter, og de fortæller, at det onde har sin oprindelse i menneskets tanker, begær og vilje.

Jeg vil nævne to tekster, der viser, årsagen til det onde findes i Satan. I beskrivel-

sen af Satans herredømme over det oprørske og ulydige menneske, kan man med fordel operere med en distinktion mellem Satans generelle og specielle herredømme. Med Satans generelle herredømme tænker man på Satans magt over alle, der lever i ulydighed mod Gud. Dette herredømme er et indirekte herredømme, idet Satan hersker ved at friste og tilskynde til ulydighed, så at mennesket gør, hvad Satan vil. Det specielle herredømme er Satans magt over de besatte, og her behersker Satan mennesker imod deres vilje. Et skriftbelæg for Satans generelle herredømme finder man i Ef 2,2-3:³⁸

- da I lod jer bestemme af denne verdens tidsalder og af ham, som hersker over luftens rige, den ånd, der stadig virker i ulydighedens børn.
Til dem hørte også alle vi engang.
I vort køds begær gjorde vi, hvad kødets og sindet ville, og vi var af natur vredens børn ligesom de andre.

Satan er virksom i ulydighedens børn, og de lever i overtrædelser på grund af ham. Dette sidste er også tydeligt i Joh 8,44. Etisk har disse jøder deres oprindelse i Djævelen, idet Djævelen meddeler dem sine lyster, så disse jøder vil, hvad Djævelen vil.

3. Vil og styrer Gud virkelig alt?

Guds forhold til menneskeheden og denne verden er beskrevet med termerne ”allerede” og ”endnu ikke”. Gud har allerede sat sin frelsende magt (Guds rige) ind i denne verden. Han er begyndt på en tilbageerobring af verden, men han har endnu ikke etableret sit frelsende herredømme på en total og fuldkommen måde. I tiden fra første og til andet komme tillader Gud derfor, at den Onde virker, og at den Onde sætter sine børn ind i verden.

Hovedsynspunktet er, at det onde kommer fra Satan, og at Gud tillader det. Lignelsen om ukrudtet i hveden beskriver netop Guds forhold til det onde ud fra denne eskatologiske spænding mellem ”allerede” og ”endnu ikke”, og lignelsen får da en paradigmatiske betydning. Synet på Guds forhold til det onde i lignelsen bekræftes af tekster, der betoner, at Satan har en reel magt i denne verden, at det onde ikke kommer fra Gud, men fra mennesker og Satan. I specielt calvinisk inspireret eksegesi opererer man med en helt anden model, når det gælder beskrivelsen af Guds forhold til det onde. Her taler man om, at Gud vil og styrer alt i denne verden, at Gud har bestemt alt, og man taler om Guds alvirksomhed og om en maksimal detailplanlægning fra Guds side. Det betyder, at Gud vil det onde, og at han derfor er årsag til det onde. I denne model opererer man også typisk med, at det onde har sin oprindelse i Satan og taler om en paradoksalitet. Men Gud er altså også årsag til det onde, og fordi man taler om, at Gud vil og styrer alt, og at han har bestemt alt, så har det onde sin egentlige oprindelse i Gud. Denne model har man traditionelt begrundet med nogle tekster fra NT, som vi skal se på nu. Man plejer at nævne fire tekster, som skulle formulere, at Gud vil og styrer alt.

3.1. Matt 10,29-31

Den første tekst er Matt 10,29-31. Her kommer Jesus med en opfordring til ikke at frygte forfølgerne. Han begynder med et spørgsmål: ”Sælges ikke to spurve for en skilling?” Jesus nævner spurvene som eksempel på noget af ringe værdi. En skilling (en as) er en 1/16 af en denar, som er en daglejers dagløn. Men til trods for at spurve er noget næsten værdiløst, er Gud på en eller anden led involveret i deres død. En meget præcis oversættelse af vers

29b ser således ud:

Og én af dem falder ikke til jorden uden jeres fader.

Jesus beskriver her en spurvs død. I slutningen af sætningen står der på græsk: *aneu tou patros hymōn*, som blot betyder ”uden jeres far”, og vi skal derfor medtænke noget mere. Spørgsmålet er hvad? De tre seneste autoriserede danske oversættelser afspejler en del af problematikken. DO1995 gengiver vers 29b således:

Og ikke én af dem falder til jorden, uden at jeres fader er med den.

I denne oversættelse er fokus på, at Gud er nærværende i spurvens død. DO1948 gengiver det således:

Og ikke én af dem falder til jorden, uden jeres Fader er med i det.

I denne oversættelse er fokus på, at Gud er involveret i spurvens død. Dog er det uklart, hvordan Gud er involveret. DO 1907 gengiver det således:

Og ikke én af dem falder til Jorden den eders Faders Villie.

I denne oversættelse er fokus på, Guds vilje sker, når spurven dør. Dog er det uklart, på hvilken måde Guds vilje er involveret i spurvens død. Går vi til den eksegetiske litteratur, supplerer man med ord som omsorg,³⁹ nærvær,⁴⁰ kontrol,⁴¹ vilje,⁴² samtykke eller tilladelse,⁴³ forsyn,⁴⁴ viden,⁴⁵ magt⁴⁶ og beskyttelse.⁴⁷ Ordene bruges i flæng, en del er overlappende i betydning, og en del er upræcise, og man får det indtryk, at mange fortolkere læser udsagnet ud fra deres egen opfattelse af Guds forsyn frem for at læse udsagnet i konteksten. I virkeligheden gives der kun lidt argumentation og begrundelse for tolkningen.

Hvis vi vil forsøge at forstå udsagnet i dets kontekst, er der faktisk nogle pejlemærker, der leder i retning af en bestemt

forståelse. I det følgende anvender jeg ordene ”involvering” og ”involvere” som en neutral betegnelse for det, Jesus vil sige med ”ikke uden jeres fader”.

1) Det handler om disciples og spurves død. Det fremgår eksplicit af vers 28 og vers 29. 2) ”Men på jer er selv alle hovedhår talt” (vers 29b) er en intensiverende sammenligning med ”og én af dem falder ikke til jorden uden jeres fader” (vers 30). Det betyder, at Jesus beskriver den samme form for involvering i begge udsagn. Blot er involveringen mere intens i disciplens liv. Jesus anvender et fra det mindre til det større argument. Det fremgår eksplicit af vers 31. Det mindre er spurvene, og det større er disciplene. I dette fra det mindre til det større argument er der både lighed og forskel. Der er lighed, så at Gud er involveret på samme måde i spurvens og disciplens død. Der er forskel, og forskellen er en forskel indenfor dette fælles element, idet Gud involverer sig på en stærkere måde i disciplenes død, fordi disciple er meget mere værd end spurve. Vi skal derfor finde det, der er fælles for spurvens og disciplens død.

a) Det er vanskeligt at supplere med omsorg, da Gud i så fald tager sig af spurve og disciple og viser dem sin kærlige omsorg ved at lade dem dø.

b) Vi kan ikke supplere med et ord som nærvær. Gud er nær disciplen i hans martyrium og trøster og styrker ham ved sit nærvær, men det er vanskeligt at forestille sig, at Gud er nærværende hos spurven og trøster og styrker denne.

c) Vi kan ikke supplere med magt og vilje og tale om, at Gud beslutter, vil og tager disciplens liv ved forfølgernes hånd, for her mangler det fælles element. Det fremgår eksplicit af vers 28, at det er mennesker og ikke Gud, der vil disciplens død.

d) Vi kan ikke supplere med beskyttel-

se, fordi Gud hverken beskytter spurven eller disciplen mod døden. Det fremgår eksplicit, at spurven dør, og at disciple dør martyrdøden.

e) Argumentet kræver et fælles element, og jeg har ind til nu afgrænset mig fra nogle tolkninger, der er problematiske på grund af et manglende fælles element. Første del af argumentet fra det mindre til det større er, at en spurv ikke falder til jorden uden jeres Fader. Dette er et semantisk åbent udtryk. Anden del af argumentet er, at på disciplene er alle hovedhår talt. Dette er en metafor, og hvis vi kan bestemme, hvad Jesus vil sige med denne metafor, har vi nøglen til tolkningen af "uden jeres far" i vers 29, og dermed kan vi se, hvilken form for involvering, Jesus taler om i vers 29. Jesus taler om, at selv alle disciplenes hovedhår er blevet talt. Der bruges en passivform, der fortæller, at hovedhårene er blevet talt af Gud. Med ordene "alle", "er blevet talt" og det forstærkende "selv" afslører Jesus, at Gud har kendskab til selv de mindste detaljer på en discipels krop. Det handler da om viden og kendskab og en viden og et kendskab, der langt overgår Guds viden og kendskab til spurve. Dette er en naturlig forståelse af metaforen.⁴⁸ Alligevel tolker mange metaforen anderledes og forstår den som udtryk for Guds beskyttelse.⁴⁹ I GT og NT anvendes der et anderledes billede med hovedhår, og det er et billede med, at der ikke skal krummes et hår på en persons hoved (1 Sam 14,45; 2 Sam 14,11 og 1 Kg 1,52), at et hår ikke skal gå tabt (Luk 21,18),⁵⁰ eller at ingen skal miste så meget som et hovedhår (ApG 27,34). Denne billedbrug forsikrer om beskyttelse mod død. Med denne metafor svarer ikke til den metafor, vi finder i Matt 10,30, for i Matt 10,30 taler Jesus ikke om ét hår men alle hår, og han taler ikke om, at et hår ikke skal mistes, men

om at alle hår er blevet talt. En forsikring om Guds beskyttelse passer heller ikke ind i sammenhængen, da Jesus taler om disciples død og spurves død. Metaforen i Matt 10,30 fortæller da, at Gud kender selv de mindste detaljer i en discipels liv. Det handler derfor om viden og kendskab. Da Jesus beskriver den samme form for involvering i spurves død, viser dette, at "uden jeres fader" betyder uden jeres faders viden. Vi skal da supplere med "viden" eller "kendskab".⁵¹

4) I en anden sammenhæng (Luk 12,4-7) har Jesus sagt nogenlunde det samme, og på grund af lighederne kan vi inddrage Luk 12,4-7 i tolkningen.⁵² Luk 12,6:

Sælges ikke fem spurve for to skilling?
Og ikke én af dem er glemt af Gud.

Her taler Jesus om, at spurvene ikke er glemt eller overset af Gud, og Luk 12,6 viser, at "uden jeres fader" i Matt 10,29 refererer til uden jeres faders viden. Det handler om kendskab, fordi det handler om ikke at være glemt og overset.

5) Udsagnene om spurven og hovedhår (Matt 10,29-30) har som funktion at tage frygten fra disciplene (Matt 10,31). Jesus forsikrer da om Guds dybe og nære kendskab til ethvert aspekt af disciplens liv, og Gud kender derfor også hvert eneste aspekt af disciplens lidelse og død. Gud kender alt dette, som den person, der er disciplens far. Forsikringen er da: Din himmelske far ved. Du er ikke glemt eller skjult for ham. Dette skal trøste og bære disciplen gennem martyriet. Dette skal fjerne frygten. Når det gælder Guds viden, kan vi ikke isolere denne fra Gud selv og hans nærvær. Den, Gud kender, er han nær, og den, han er nær, lever han med. Viden er også nærvær og medleven.

3.2. Rom 11,36; Ef 1,11 og Hebr 1,3

Når man mener, at Gud vil og styrer alt i denne verden, plejer man at henvise til

Rom 11,36a:

Thi fra ham og ved ham og til ham
er alle ting

Der er ikke noget *verbum* i sætningen, men vi kan supplere med et "er". Hvis "alle ting" (*ta panta*) er universelt, betyder det, at Gud vil og styrer alt, og at også det onde kommer fra Gud. I konteksten refererer "alle ting" imidlertid "til udvælgelsesens frelsehistoriske forløb, nemlig hvordan Gud fører Israel og hedningefolkene frem mod det ultimative mål: at kunne vise barmhjertighed mod alle."⁵³ "Alle ting" sammenfatter "hans domme" og "hans veje" (Rom 11,33), og Rom 11,36 betoner, at Guds handlinger med Israel og hedningefolkene har sin oprindelse hos Gud, er formidlet ved Gud og har sit ultimative mål i Gud. Man henviser også til Ef 1,11 som støtte for forestillingen om Guds alvirksomhed. Ef 1,11:

I ham har også vi fået del i arven,
vi som var forudbestemt dertil ved
Guds beslutning;
for han gennemfører alt efter sin
viljes forsæt.

Det fremgår imidlertid eksplicit af verset, at det handler om, hvordan Gud implementerer forudbestemmelsen til frelse. "Alt" er udvælgelse, forudbestemmelse, troens modtagelse og herliggørelsen. Konteksten (Ef 1,3-14) handler om udvælgelse og frelse. Det er derfor imod versets ordlyd og konteksten at tolke det universelt, så at alt i denne verden sker efter Guds forsæt.⁵⁴ Det sidste sted er Hebr 1,3, hvor der står, at Jesus "bærer alt med sit mægtige ord". Det beskriver Jesu opretholdende virke, og ordet "bærer" kan ikke bære, at det skulle handle om, at Gud vil, bestemmer og styrer alt.

Man kan derfor ikke begrunde, at Gud vil og styrer alt i denne verden ud fra Matt 10,29; Rom 11,36; Ef 1,11 og Hebr 1,3.

4. Jesu korsdød som paradigme?

Vi skal se på et sidste argument for, at Gud vil og styrer alt, og det er Jesu korsdød. Her kan man tale om, at korsdøden er villet, bestemt og detailstyret af Gud. Man argumenterer med, at forskellige be-
givenesser i forbindelse med Jesu død og selve døden er beskrevet som opfyldelse af Skriften, og at Jesu død beskrives som noget, der sker med guddommelig nødvendighed. Spørgsmålet er, hvordan denne opfyldelse og denne guddommelige nødvendighed skal tolkes. Vi ser først på Jesu rolle. Ifølge NT går Jesus frivilligt, bevidst og vidende ind i lidelsen og døden. I dåben identificerer han sig med syndere, i fristelsen bevarer han sin lydighed mod Faderens plan, under sin mission forudsiger han gentagne gange sin lidelse og død, ved afslutningen på sit liv vælger han at gå til Jerusalem, og i Getsemane have kæmper han for at bevare sin lydighed mod Faderens vilje. Joh 10,17-18:

Derfor elsker Faderen mig,
fordi jeg sætter mit liv til for at
få det tilbage.
Ingen tager det fra mig,
men jeg sætter det til af mig selv.
Jeg har magt til at sætte det til,
og jeg har magt til at få det tilbage.
Og det har min fader påbudt mig
at gøre.

Når Jesus taler om guddommelig nødvendighed i forbindelse med sin død, refererer det ikke til en ydre tvang udført af Gud, men til en indre vilje og beslutning om at opfylde, hvad Faderen har planlagt. Når Jesus frivilligt og uden tvang giver sig hen i døden, betyder det nødvendigvis, at profetierne om hans lidelse og død er baseret på Guds forudviden om, hvordan Jesus vil handle. Der er ingen detailstyring her. Vi ser dernæst på de menneskelige aktørers rolle i forbindelse

med Jesu død. To eksempler er illustrative. Det ene eksempel er Judas, der forråder Jesus. Forræderiet er forudsagt i GT (Joh 13,18 og 17,12), men når vi ser på hvem, der inspirerer og får Judas til at forråde Jesus, og hvem, der kontrollerer Judas under forræderiet, så er det Satan (Joh 13,2 og 13,27).⁵⁵ Dette bekræftes af lignelsen om ukrudtet i hveden og de tekster, der åbenbarer, at det onde kommer fra Satan og mennesker. Gud detailstyrer ikke og virker altså ikke forræderiet, så profetien om Judas' forræderi er baseret på Guds forudviden om, hvordan Satan og Judas vil handle. Det andet eksempel er ApG 4,23-31, som er blevet kaldt for locus classicus, når det gælder en sådan paradigmatiske læsning af korsdøden.⁵⁶ ApG 4,23-28 fortæller hvem, der slog Jesus ihjel, og hvorfor det skete. Apostlene Peter og Johannes er blevet løsladt, og i taknemmelighed beder menigheden til Gud. I deres bøn citerer de David, og med Sl 2,1 (ApG 4,25) beskriver menigheden folkens hovmod og stolthed, og dette konkretiseres i planer mod Herrens salvede. Med Sl 2,2 (ApG 4,26) beskriver menigheden, at planerne implementeres, og i vers 27 bekræfter menigheden, at profetien (Sl 2,1-2) er blevet opfyldt, fordi magthaverne samledes i Jerusalem for at udrydde Messias. Med Sl 2,1-2 beskriver menigheden årsagen til, at magthaverne samles for at udrydde Jesus. Årsagen findes i magthavernes hovmod og oprør (ApG 4,25), af dette hovmod og oprør udspringer deres planer, og magthaverne udfører deres planer (ApG 4,26-27). Her hører vi intet om en detailstyring fra Guds side. Magthaverne handler ud fra deres ondskab. De vil Jesu død. I ApG 4,28 står der, at magthaverne og deres redskaber samles i Jerusalem:

for at udføre det, som din hånd og vilje havde bestemt skulle ske.

Det var ikke magthavernes plan at opfylde Guds plan, men uvidende kom de til det. Menigheden taler om "det" (egentlig "alt det"), som Gud har forudbestemt.⁵⁷ På baggrund af Luk 9,22 indgår lidelsen, forkastelsen og henrettelsen i "alt det", for dette er noget, der skal ske med guddommelig nødvendighed (jf. Luk 24,25). Gud vil og har planlagt Jesu død. Når vi sammenholder vers 25-27 og vers 28 får vi to komplementære syn på Jesu død. På det menneskelige plan er det tydeligt, at mennesker og magthaver vil Jesu død. Judas udleverer Jesus til synedriet, der udleverer Jesus til Pilatus, der udleverer Jesus til soldater, som korsfæster ham.⁵⁸ Uvidende opfylder de menneskelige aktører Guds plan, og uden nogen styring fra Guds side opfylder de af sig selv Guds plan. På det guddommelige plan (vers 28) er det tydeligt, at Gud vil Jesu død. Gud udleverer Jesus til døden og Jesus overgiver sig frivilligt til døden, for at han kan dø i vort sted. Vi møder den samme komplementaritet i Peters tale pinsedag, hvor Peter i en sætning *både* kan sige, at de jødiske ledere fik Jesus udleveret efter Guds fastlagte bestemmelse og forudviden, og at de jødiske ledere ved lovbruderes hånd naglede Jesus til korset (ApG 2,23). Ifølge Peter er Jesu død samtidig Guds plan og menneskers plan, men det er mennesker, der udfører Guds plan. Vi kan derfor ikke tale om detailstyring men om komplementaritet vedrørende Jesu død, idet både Gud og mennesker vil Jesu død. På basis af ApG 2,23 og 4,23-31 betyder Guds forudbestemmelse, at Gud på forhånd har lagt en plan, men planens opfyldelse er afhængig af, om Jesus er lydige, og om magthaverne i Israel vil hans død. I implementeringen af planen inddrager Gud sin forudviden. Gud ved fra evighed af, at Jesus vil vise sig lydige og frivilligt gå ind i døden. Gud ved fra evighed

af, at folkene og deres magthavere vil rejse sig imod hans salvede, lægge deres egne planer og slå ham ihjel, og Gud inddrager magthavernes ondskab, planer og udførelse, så de bliver et redskab, der udfører Guds vilje og opfylder hans plan.

Når det gælder Jesu død, kan vi tale om, at den er planlagt og villet af Gud, og at mennesker opfylder Guds vilje ved at korsfæste Jesus. Det skyldes, at Jesus dør som straf for synd. Korsdøden er Guds dom, og når der er tale om Guds dom, kan vi tale om, at Gud vil Jesu død.

Vi ser altså ingen detailstyring i forbindelse med Jesu død, og det vil også være betænkeligt at gøre en domshandling paradigmatisk for, hvordan Gud altid handler. Det vil stride imod evangeliet.

5. Konklusion og perspektivering

Vi har set på, at Gud opretholder alt i denne verden, og på tekster, der adskiller Gud fra det onde. Den Ondes børn kommer fra Den onde, fra dem breder ondskaben sig, og det tillader Gud. Det er mennesker, der slår de troende ihjel og ikke Gud (jf. Hebr 2,14), og det tillader Gud. Det er ikke Gud, der tilskynder til noget ondt, men det gode kommer fra ham. Gud er altså ikke årsag til det onde, men han tillader det, og pga. den tilladelse har Satan og mennesker magt i denne verden til at påføre andre noget ondt. På baggrund af Guds opretholdende vilje, kan vi formulere Guds forhold til det onde på denne måde: "Gud medvirker ved de onde handlinger, for så vidt de er handlinger, for ifølge Skriften lever vi i Gud (ApG 17,28). Men Gud medvirker ikke, for så vidt de onde handlinger er onde, for Skriften forsikrer, at Gud er fjende til alt ondt (Sl 5,6-7)."⁵⁹ To præciseringer er nødvendige.

1) På grund af syndefaldet er døden trængt igennem til alle mennesker (Rom

5,12). Døden er Guds straf over synden. Aldring og død og sygdom og død er da en konsekvens af synden og på det generelle plan Guds straf. På grund af synden er den skabte verden underlagt forgængelighed og kommet i uorden (1 Mos 3,17-19 og Rom 8,18-23). Dette er Guds straf over synden. Naturkatastrofer er da en konsekvens af synden og på det generelle plan Guds straf.⁶⁰ I denne artikel har jeg set på den ondskab, mennesker påfører hinanden, og om den ondskab kan man ikke hævde, at Gud inspirerer til den, vil den og virker og styrer den.

2) Vi har i NT eksempler på tekster, der viser, at Gud griber ind over for det onde, begrænser det og beskytter sine troende.

a) Vi har i NT få tekster, der fortæller, at Gud konkret griber ind i historien og straffer nationer for deres synd.⁶¹ ApG 17,26 fortæller, at der på det generelle plan er tale om en vis styring af folkene, for han har fastsat bestemte tider og grænser for, hvor de skal bo. Men samtidig hedder det, at Gud har båret over med tidligere tiders uvidenhed" (ApG 17,30), og det betyder, at han har holdt sin vrede tilbage, og at Gud lader folkene gå deres egne veje uden at straffe dem (ApG 14,16). Vi kan derfor kun tale om en vis styring fra Guds side.

b) Vi har få eksempler på, at Gud straffer mennesker med død og sygdom for deres synd.⁶² Rom 1,18ff lærer, at Gud åbenbarer sin vrede om ugudelige og uretfærdige mennesker, og at Guds vrede er en prisgivelse til den etiske synd, som de er behersket af.

c) Gud har indsat staten som sin tjener, og den hindrer det onde og fremmer det gode (Rom 13,1ff).

d) Gud har magt til at gribe ind og beskytte de kristne mod farer. Gud sætter englevagt ved os (Hebr 1,14).

e) Gud foretager en vis detailplanlægning i den enkelte kristnes liv (Ef 2,10).

f) Gud har magt til at lade alle ting samvirke til gode for os, som elsker Gud. Det gode er vores frelse (Rom 8,28).

g) Gud sætter sit frelsende rige ind i denne verden, og det udbredes og forvandler mennesker.

Grundlæggende skal vi se hele spørgsmålet om Gud og det onde ud fra et "alle-rede" og "endnu ikke" perspektiv. Gud er begyndt at udbrede sit frelsende herredømme og sætter med magt igennem sin retfærdighed, fred, liv og velsignelse i de troende liv; han griber ind og beskytter og hjælper, men han sætter endnu ikke sin fuldstændige magt igennem. Det betyder, at vi lever i en periode, hvor Gud tillader Satan og ondskab, og hvor Satan er denne verdens fyrste, og hvor han kan påføre kristne noget ondt.

Resume

Lignelsen om ukrudtet i hveden (Matt 13,24-30 og 36-43) fortæller, at det onde ikke kommer fra Gud, men fra Satan, og at Gud tillader det frem til genkomsten. Dette bekræftes af tekster, der viser, at det onde ikke kommer fra Gud (Matt 10,28 og Jak 1,12-18) men fra mennesker (Matt 15,19 og Rom 8,7) og Satan (Ef 2,2-3 og Joh 8,44). Jeg har set på tekster, som skulle begrunde, at Gud vil og styrer alt. Det gælder Matt 10,29, men her taler Jesus om, at en spurv ikke dør uden Guds viden. Det gælder Rom 11,36 og Ef 1,11, men de handler om udvælgelse og frelse, og det gælder Hebr 1,3, men det handler om Guds opretholdende virke. Jeg har set på spørgsmålet, om Jesu korsdød er et paradigme for, hvordan Gud altid handler, men Jesu død er ikke et eksempel på en detailstyring fra Guds side, da Jesus handler frit, og korsdøden kan heller ikke anvendes som et paradigme for al Guds handling, da den er en domshandling.

Noter:

1. Til spørgsmålet om udlægningens ægthed se Joachim Jeremias, *Die Gleichnisse Jesu* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 1965), 79-84, der argumenterer imod ægthed, og Klyne R. Snodgrass, *Stories with Intent. A Comprehensive Guide to the Parables of Jesus* (Grand Rapids: Eerdmans, 2008), 207-212, der argumenterer for ægthed.
2. Ifølge Ulrich Luz, *Das Evangelium nach Matthäus 2* (Zürich: Benziger, 1999), 343-348, er den ekklesiologiske tolkning den helt dominerende i den kirkelige udlægning. Den er f.eks. typisk i oldkirken og blandt reformatorerne.
3. Denne tolkning findes f.eks. hos Donald A. Hagner, *Matthew 1-13* (Dallas: Word Books, 1993), 392-395, Robert H. Gundry, *Matthew. A Commentary on His Handbook for a Mixed Church under Persecution* (Grand Rapids: Eerdmans, 1994), 261-265, 271-275, R. K. McIver, "The Parable of the Weeds Among the Wheat (Matt 13:24-30, 36-43) and the Relationship Between the Kingdom and the Church as Portrayed in the Gospel of Matthew", *JBL* 114 (1995): 643-659, Arland J. Hultgren, *The Parables of Jesus. A Commentary* (Grand Rapids: Eerdmans, 2000), 299-302 og David P. Scar, *Discourses in Matthew. Jesus Teaches the Church* (Saint Louis: Concordia, 2004), 306. Luz, *Matthäus 2*, 325, mener, at lignelsen allerede før Matthæus er blevet anvendt på menigheden og handler om de onde i menigheden. I udlægningen er det dog tydeligt, at lignelsen handler om forhold i verden og ikke i kirken (Luz, *Matthäus 2*, 339-340).
4. Nogle fremfører også Jesu advarsel mod at dømme andre som et argument for den kirkelige tolkning. Denne advarsel gør det umuligt at udøve menighedstugt og udskille de onde af kirken. Advarslen i Matt 7,1-5 er imidlertid ikke imod at dømme andre, men det er en advarsel imod en hyklerisk form for dom. Hvis Jesus har givet et absolut forbud mod at dømme, vil det være i modsætning til teksten om menighedstugt i Matt 18,15-18.
5. Hagner, *Matthew 1-13*, 393, skriver dels, at evangelisten og hans læsere ikke kan have forstået "verden" (vers 38) som kirken, men at "verden" peger på kirkens verdensomspændende mission, og dels skriver Hagner, *Matthew 1-13*, 394, at riget ideelt set omspænder hele verden, og at de onde fjernes fra Riget i den forstand, at de var i verden, levede ved siden af de retfærdige, og således var i den synlige kirke. Hagner synes at identificere Menneskesønnens rige med Guds rige.
6. Gundry, *Matthew*, 275.

7. Gundry, *Matthew*, 263. Ofte nævner man også lignelsen om voddet i Matt 13,47-52, men den handler om genkomsten.
8. Herman Ridderbos, *The Coming of the Kingdom* (Philadelphia: Presbyterian and Reformed, 1962), 136-139, Craig L. Blomberg, *Interpreting the Parables* (Leicester: Apollos, 1990), 197-200, W. D. Davies and Dale C. Allison, *The Gospel according to Saint Matthew vol 2* (Edinburgh: T&T Clark, 1991), 408-408 og 428-431 og Snodgrass, *Stories*, 202-204 og 212-215.
9. I den ekklesiologiske tolkning må man afsvække denne identifikation. Hagner, *Matthew 1-13*, 393, skriver dels, at "verden" peger på kirkens verdensomspændende mission, og dels skriver Hagner, *Matthew 1-13*, 394, at riget ideelt set omspænder hele verden. Gundry, *Matthew*, 272, skriver, at ordet "verden" i vers 38 "emphasizes the widespread extension of the kingdom through evangelism". Gundry, *Matthew*, 275, afviser, at verden er kirken eller det universelle rige, men verden er den sfære, hvor Menneskesønnen bringer sit rige gennem forkyndelsen af evangeliet. Men det er ikke det, der står!
10. Kjær, *Menigheden*, 22-23.
11. Der er sandsynligvis tænkt på rajgræs (*lolium temulentum*), som er vanskelig at skelne fra hveden, så længe det ikke har sat kerne. Rajgræssets kerner er sorte og giftige.
12. Himmeriget er i Matthæusevangeliet synonymt med Guds rige.
13. Ordet "ligner" gengiver en aorist passivform, der fortæller, at vægten ligger på den præsentiske virkeliggørelse af Guds rige.
14. William Hendriksen, *Matthew* (Edinburgh: The Banner of Truth Trust, 1974), 573, har tre argumenter for denne tolkning. Det første argument er, at ukrudtet sås blandt hveden og ikke ved siden af det, og det er da naturligt at tænke på en blanding af sande og falske medlemmer i den synlige kirke. Argumentet holder ikke, da ukrudtet også sås blandt hveden, hvis marken er verden. Det andet argument er, at lignelserne i dette kapitel åbenbarer hemmeligheder, og det er ikke en hemmelighed, at der lever både onde og gode mennesker i denne verden, men det er en hemmelighed, at begge findes i den synlige kirke. Argumentet holder ikke, da det netop er en hemmelighed, at Guds rige bryder frem partielt og skjult før dets endelige og totale virkeliggørelse. Det tredje argument er, at de onde bliver taget "fra hans rige" (vers 41).
15. Det svarer til at "en, der så ud som en menneskesøn" i Dan 7,14 overdrages et universelt og evigt herredømme. Dette er sandsynligvis baggrunden for, at Jesus taler om Menneskesønnens rige her. Menneskesønnens rige findes omtalt i Matt 16,28 ("sit rige"), 19,28 og 25,31 ("herlighedstrone") og 20,21 ("i dit rige"). Matt 19,28; 20,21 og 25,31 beskriver alle et universelt rige, der viser sig synligt ved genkomsten. Matt 16,28 refererer til forklarelsen på bjerget, som er en foregribelse af det synlige og universelle rige, der viser sig ved genkomsten.
16. Guds rige eller Himmeriget i dets præsentiske dimension er altid i evangelierne et frelsende rige, og interessant nok diskuterer man om Matt 13,41 er undtagelsen fra reglen. Det mener jeg ikke er tilfældet. Jf. George Eldon Ladd, *A Theology of the New Testament* (Grand Rapids: Eerdmans 1974), 70-73. Ladd definerer Guds rige som frelsens herredømme, frelsens sted og frelsens gave. Hans Kvalbein, *Jesus. Hva ville han? Hvem var han? En innføring i de tre første evangeliers budskap* (Oslo: Luther Forlag, 2008), 102. Kvalbein definerer Guds rige/Himmeriget som "frelsens tid, frelsens gave og frelsens sted".
17. Dette er tydeligt i teksten, hvor der er et sammenfald mellem, at den Ondes børn fjernes fra Menneskesønnens rige, og at de retfærdige alene befinder sig i deres faders rige.
18. Snodgrass, *Stories*, 2008, 213-214. Ifølge lignelsen tilsår Menneskesønnen hele marken på en gang, og dette kan ikke svare til virkeligheden, da det strider imod, at evangeliet gradvist skal udbredes i hele verden (Matt 13,31-33; 24,14 og 28,19-20).
19. Om Matt 18,15-18 se Torben Kjær, *Når menigheden sætter grænser. Om menighedstugt i Det nye Testamente* (København: Dansk Bibel-Institut, 2001), 7-25. Snodgrass, *Stories*, 202-204, har en kritik af den ekklesiologiske tolkning.
20. Ridderbos, *Kingdom*, 137.
21. Der er tænkt på Gud og ikke Djævelen, da det er Gud, der har magten og autoriteten til at kaste mennesker i Helvede. Djævelen er heller ikke omtalt i dette afsnit.
22. Luk 12,4-5 er en delvis parallel. Matt 10,29 er fra en tale, Jesus holder under sin galilæiske mission, mens Luk 12,4-7 er fra en tale, Jesus holder under den sidste vandring mod Jerusalem. De to udsagn (Matt 10,29 og Luk 12,4-5) er delvist parallelle og delvist forskellige. Matt 10,29 fokuserer på kontrasten mellem mennesker, der kun kan slå kroppen ihjel, og Gud, der kan tilintetgøre både sjæl og legeme i Helvede. Luk 12,4-5 fokuserer på kontrasten mellem "dem, der slår legemet ihjel" og ikke kan gøre mere, og Gud, der har magt til at kaste i Helvede. Luk 12,4 skriver om "dem, der slår ihjel", og det er mennesker, fordi der bruges flertal, og fordi de står i kontrast til Gud. Lukas lærer altså, at mennesker i modsætning til Gud slår ihjel. Luk 12,5 er gengivet i DO med: "Frygt ham, som efter at have slået ihjel har magt til at kaste i Helvede". Den oversættelse betyder, at Gud først slår ihjel fysisk og derefter kaster den døde i Helvede. Det er en mulig oversættelse, og vi har mange eksempler på, at Gud griber ind, og som straf slår mennesker ihjel. Vers 4-5 fortæller da, at mennesker og Gud slår ihjel. Luk 12,5 kan også oversættes: "Frygt ham, som efter drabet har magt til at kaste i Helvede". Her kan "efter drabet" referere til vers 4, hvor Jesus talte om, at mennesker slår ihjel. I så fald bliver den egentlige kontrast mellem dem, der kan slå ihjel og ikke kan gøre mere, og Gud, der efter et drab, kan gøre mere, nemlig kaste i

Helvede. I så fald fortæller vers 4-5 udelukkende om mennesker, der slår ihjel.

23. Sammenhængen mellem v.13c og 13d viser, at det handler om det samme i vers 13c og 13d. Vers 14 står som modsætning til vers 13d, og i vers 14 anvender Jakob igen verbet *peirazō*, og dér er det tydeligt, at *peirazō* betyder "friste", for vers 14 handler om, at menneskets eget begær tilskynder til synd. Det viser vers 15 eksplicit. Vers 14 viser da, at *peirazei* i vers 13d betyder "frister". Når *peirazei* i vers 13d betyder "frister", må *apeirastos* i vers 13c betyde "kan ikke fristes". Da vers 13cd står som begrundelse for vers 13ab, må de to halvdele handle om det samme. Det betyder, at *peirazomai* i vers 13b betyder "fristes", og da er det eneste naturlige, at *peirazomenos* i vers 13a betyder "som fristes" (Stefan Wenger, *Der wesenhaft gute Kyrios. Eine exegetische Studie über das Gottesbild im Jakobusbrief*, (Zürich: TVZ, 2011), 95). Denne tolkning bekræftes af den kendsgerning, at vi har bibelske eksempler på, at Gud prøver troende (1 Mos 22,1; 2 Mos 15,25; Dom 2,22; 2 Kg 20,12-19 og 2 Krøn 32,31 og evt. 2 Sam 24,1).

24. Franz Mussner, *Der Jakobusbrief* (Freiburg: Herder, 1981), 87. Peter H. Davids, *Commentary on James* (Grand Rapids: Eerdmans, 1983), 81-82, mener, at Jakob skriver om prøvelse i både vers 12 og 13. Jakob benægter da, at Gud aktivt prøver nogen. Det interessante er, at Davids bruger en sprogbrug, der viser, at prøvelsen faktisk er en fristelse. Davids skriver: "Thus no one who finds himself being enticed to abandon God (*παραζόμενος*) is to claim that this enticement is from God".

25. Douglas J. Moo, *The Letter of James* (Grand Rapids: Eerdmans 2000), 72. Sigurd Odland, *Fortolkning av Jakobs, Peters, Judas' og Johannes' Brever* (Oslo: Lutherstiftelsens Forlag, 1927), 22, skriver, at Jakob advarer mod at give Gud skylden, når trængslerne bliver til fristelse til det onde. Martin Dibelius, *Der Brief des Jakobus* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1984), 121-122 forstår første halvdel af verset på baggrund af antik-jødiske tekster, der afviser, at Gud er årsag til synden.

26. Moo, *James*, 71.

27. Mussner, *Jakobusbrief*, 87.

28. *Apeirastos* er et verbaladjektiv i passiv. Verbaladjektivet betyder i dets aktive betydning "som ikke frister", men da bliver vers 13d en gentagelse. Det har derfor passiv betydning.

29. Dibelius, *Jakobus*, 123, Mussner, *Jakobusbrief*, 87. Man diskuterer normalt tre betydninger af sætningen, men realistisk set er der kun to betydninger, der kan diskuteres. De tre tolkninger er 1) Hort's tolkning, der mener, at Jakob skrev *apeirastos* men tænkte på *apeiratos*, der betyder "uerfaren". Gud er da uerfaren i det onde i den forstand, at han ikke har nogen kontakt til det onde. Tolkningen er gengivet efter Ralph P. Martin, *James* (Waco: Word Books, 1988), 34-35 og Dan G. McCartney, *James* (Grand Rapids: Baker, 2009), 105. Martin tilslutter sig denne tolkning, men den er blot baseret på et postulat, og Jakob spiller helt bevist på former af roden *peiras-*. Så denne tolkning kan udelukkes. 2) Konstruktionen skal gengives med "Gud bør ikke prøves af de onde" (således Davids, *James*, 82-83); Davids ønsker at fastholde, at vers 13 også handler om prøvelse og ikke fristelse. Denne mening er dårligt bevidnet, og giver *estin* og genitiven *kakōn* en unaturlig betydning. 3) konstruktionen gengives med "Gud kan ikke fristes af/til det onde".

30. Mussner, *Jakobusbrief*, 87.

31. *Kakōn* er en midlets genitiv. Andre forslår, at det er en *genitivus separationis*.

32. R. C. H. Lenski, *The Epistle to the Hebrews and the Epistle of James* (Minneapolis: Augsburg, 1966), 541, Lyder Brun, *Jakobs Brev* (Oslo: Aschehoug & Co, 1941), 49, Moo, *James*, 74, McCartney, *James*, s.105 og Wenger, *Wesenhaft*, 95 og 103.

33. Odland, *Jakobs*, 25, skriver om, at Guds "hellighet og godhet er uforanderlig, saa der aldrig kan komme andet end gode og fuldkomne gaver fra ham og altsaa heller aldrig nogen fristelse til synd." Lenski, *James*, 544 skriver: "Nothing except what is good and complete comes to us from God". Mussner, *Jakobusbrief*, 90, skriver vedrørende bedraget i vers 16, at det består i, at "Gott selbst sei die eigentliche Ursache der *παρασυοὶ* und damit der bösen Taten des Menschen." Martin, *James*, 31, skriver: "Moreover God is expressly said not to be the author of moral evil (v13) since he is untouched by evil". Moo, *James*, 72 skriver: "God is not the author of temptation, or of anything evil." McCartney, *James*, 105, skriver om Gud, at han "is not the one who tempts to evil (which would make God the author of sin)." Wenger, *Wesenhaft*, 103, afviser, at Gud er "letzte Ursache des Bösen".

34. Mussner, *Jakobusbrief*, 89-90. Eventuelt består bedraget i, at Gud frister, og at de gode gaver kommer fra andre end Gud (McCartney, *James*, 107).

35. Nogle tolker de gode gaver som visdommen pga. Jak 3,15-17 (således Martin, *James*, 38 og McCartney, *James*, 108).

36. Martin, *James*, 38 og Moo, *James*, 78.

37. Wenger, *Wesenhaft*, skriver, at Jakob i vers 17 viser, at Guds væsen er uforanderligt godt (121), at Gud ikke har nogen skyggesider (122), og at han kun skænker noget godt og fuldkomment (122).

38. Se også Matt 4,8-9; Joh 12,31; 2 Kor 4,4 og Kol 1,13.

39. Hendriksen, *Matthew*, 472-473. Hendriksen skriver både om "without the involvement of the will of your Father", og om, at intet kan ske "apart from his sovereign care and loving heart". Der synes ikke at være nogen begrundelse. Dorothy Jean Weaver, *Matthew's Missionary Discourse. A Literary Critical Analysis* (Sheffield: Sheffield Academic Press, 1990), 109-110, skriver om "the providential care of a loving father", og at denne

omsorg netop er virksom i disciplenes død. Guds omsorg viser sig ved, at Gud er nærværende og bevarer dem under forfølgelse og død. Leon Morris, *The Gospel according to Matthew* (Grand Rapids: Eerdmans 1992), 263. Eung Chun Park, *The Mission Discourse in Matthew's Interpretation* (Tübingen: J. C. B. Mohr, 1995), 149-159, skriver: "If God so cares about the death of the least of the creatures, how much more would he care about the martyrdom of the missionaries?" Park tilføjer, at *aneu tou patros hymōn* enten betyder "medmindre jeres fader vil det" eller "uden at jeres fader ved det". Der er ingen argumentation. R. T. France, *The Gospel of Matthew* (Grand Rapids: Eerdmans, 2007), 404, skriver, at selv disciplenes død ligger indenfor rammerne af Guds kærlige omsorg.

40. Weaver, *Missionary*, 110.

41. John Nolland, *The Gospel of Matthew* (Grand Rapids: Eerdmans, 2005), 438-439. Nolland bruger både "consent", og at tanken er, at Gud ultimativt har kontrollen.

42. D. A. Frøvig, *Kommentar til Mattæus-Evangeliet* (Oslo: Aschehoug & Co, 1934), 344. R. C. H. Lenski, *St. Matthew's Gospel* (Minneapolis: Augsburg, 1964) 411, Lenski gengiver *aneu tou patros hymōn* med: "except by the will and the permission of your Father". D. A. Carson, "Matthew", in *The Expositors Bible Commentary*, ed. Frank E. Gæbelein (Grand Rapids: Zondervan, 1984), 255. Carson skriver om "the will of God" og om, at Gud "superintends". Der er dog ingen begrundelse for tolkningen. Gundry, *Matthew*, 198. Frederick Dale Bruner, *Matthew. A Commentary I* (Grand Rapids: Eerdmans, 2004) 484, skriver, at "uden jeres Fader" betyder, at Gud ikke alene bestemmer eller kender fugles fald, men også ledsager det.

43. Walther Grundmann, *Das Evangelium nach Matthäus* (Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1972), 297-298. John G. Cook, "The Sparrow's Fall in Mt 10:29b", *ZNW* 79 (1988): 140, skriver, at de fleste ældre og nyere eksegeter har denne tolkning. Davies and Allison, *Matthew vol 2*, 207-208, skriver, at alt, hvad der sker, ligger inden for Guds vilje, men samtidig afviser de, at Gud er den aktive årsag til spurvens fald. Mogens Müller, *Kommentar til Matthæusevangeliet* (Aarhus: Aarhus Universitetsforlag 2000), 271, afviser, at det handler om Faderens tilstedeværelse, da det ikke blot kan være et spørgsmål om præsens, og han afviser, at det handler om Faderens vilje, da det indfører en forestilling og prædestination, der ikke hører hjemme i denne sammenhæng. Der er derimod tale om, at Gud "tillader ting at ske, som ikke er Guds vilje i den forstand, at han vil det, men hvor han ikke griber ind, men lader tingene ske". *Aneu* gengives ofte med "without the knowledge and consent of" med henvisning til BAGD.

44. Theodor Zahn, *Das Evangelium des Matthäus* (Leipzig: A. Deichert'sche Verlagsbuchhandlung, 1910), 412, skriver om Guds forsyn og verdensstyre.

45. BAGD.

46. Hagner, *Matthew 1-13*, 286, skriver om spurves død og tallet på hovedhår: "They too fall within the scope of his sovereign power and care." Luz, *Matthäus 2*, 128-129. Luz bruger ord som omsorg, magt og vilje og distancerer sig fra den tanke, at Gud har bestemt alt i denne verden.

47. D. A. Schlatter, *Der Evangelist Matthäus* (Stuttgart: Calwer Vereinsbuchhandlung, 1933), 346.

48. Davies and Allison, *Matthew vol 2*, 209, tolker metaforen korrekt, og jeg har fulgt hans kritik af dem, der tolker metaforen som udtryk for beskyttelse.

49. Hagner, *Matthew 1-13*, 286. Luz, *Matthäus 2*, 128, mener, at metaforen illustrerer Guds omsorg. Han henviser til 1 Sam 14,45; 2 Sam 14,11; 1 Kg 1,52; Luk 21,18 og ApG 27,34, men ingen af eksemplerne svarer til Matt 10,30. Nolland, *Matthew*, 438, skriver: "Almost certainly this imagery is related to that of not losing a single hair of one's head".

50. Luk 21,18 handler om en forfølgelse af de troende, og Jesus forudsiger, at nogle af dem skal dø og hades af alle. Derefter følger i vers 18 forsikringen: "Men ikke et hår på jeres hoved skal gå tabt." Med metaforen forsikrer Jesus, at han vil beskytte deres liv, og da nogle skal lide martyrdøden, er der tænkt på, at Jesus vil beskytte deres sjæl. Det svarer til, at mennesker kun har magt til at slå kroppen ihjel, men ikke sjælen.

51. Det er sjældent, at der argumenteres for en bestemt tolkning. Dette beklager Cook, "*Sparrow's*," 142, sig også over. Cook mener, at der er tænkt på, at spurven ikke falder til jorden uden Guds vilje og hjælp. Han argumenterer med, at Jesus dør ifølge Guds plan og bruger dette som en analogi til, at martyrerne dør på samme måde. Dog begrundes Cook ikke, at Jesu død er paradigmatisk.

52. Matt 10,26-31 er en del af udsendelsestalen, som Jesus holdt under sin galilæiske mission som indledning til en udsendelse af disciplene. Luk 12,4-7 er en del af en tale, Jesus holder under sin sidste rejse mod Jerusalem (jf. Luk 9,51). Tema og til dels formuleringer er identiske.

53. Torben Kjær, *Afguder og afgudsofferkød. En analyse af 1.Kor.8,1-11,1; 12,1-3; 1.Tess.1,9; 2.Kor.6,16 og Rom.2,22* (København: Dansk Bibel-Institut, 1996), 61.

54. F.eks. argumenterer Carson, *How Long, O Lord? Reflections on Suffering & Evil* (Leicester: Inter-Varsity Press, 1990), 219, med, at "alt" (*ta panta*) er universelt, fordi udsagnet ellers bliver en truisme. Men her overser Carson, at "vi som var forudbestemt dertil ved Guds beslutning" beskriver forudbestemmelse, som er i overensstemmelse med Guds vilje, og at "for han gennemfører alt efter sin viljes forsæt" beskriver implementeringen af forudbestemmelsen, og at denne implementering sker i overensstemmelse med Guds vilje.

55. Den autoriserede danske oversættelse er uklar. Der står egentlig, at Djævelen allerede havde kastet eller indgivet i Judas' hjerte, at han skulle forråde ham. Udover at Judas er Satans redskab, der udfører Satans vilje, har

der været menneskelige faktorer hos Judas, der gjorde, at Satan fik magt over ham.

56. Carson, *How*, 211-212.

57. Der bruges *proōrisen*, der betyder ”forudbestemt”.

58. Jeg har delvist fulgt John Stott, *The Cross Of Christ* (Leicester: Inter-Varsity Press, 1986), 60-61.

59. Franz Pieper og J. T. Mueller, *Kristen Dogmatik* (Uppsala: Pro Veritate, 1985), 213.

60. Jesus advarer imod at slutte fra konkret synd og til sygdom (Joh 9,1-4) og fra synd og til et konkret blodbad og ulykke (Luk 13,1-5). Vi kan derfor ikke med bibelsk ret hævde, at sygdom og ulykke altid er Guds straf. Det kan være det.

61. Der kommer dom over Israel pga. afvisningen af Jesus, og der kommer dom over nationerne i forbindelse med den antikristelige forfølgelse. Hovedsynspunktet er, at Gud lader folkene gå deres egne veje uden at straffe dem (ApG 14,16). ”Gud har båret over med tidligere tiders uvidenhed” (ApG 17,30), og det betyder, at han har holdt sin vrede tilbage.

62. Ananias og Safira (ApG 5,1-11) og sygdom og død hos medlemmer af menigheden i Korinth (1 Kor 11,30).